

PŁK DR MARX (MARKS) MIECZYŚLAW (1879-1953) – LEKARZ, STRAŻAK, SPOŁECZNIK

Płk dr Marx (Marks) Mieczysław (1879-1953)

– doctor, firefighter, social worker

Aleksandra Rybińska-Bielecka

Biuro Edukacji Narodowej, Instytut Pamięci Narodowej KŚZpNP Oddział w Łodzi, Polska

Streszczenie: Przedmiotem publikacji jest postać wybitnego, zapomnianego lekarza płk. dr. Mieczysława Marxa (Marksa). W trakcie badań autorka starała się, jak najdokładniej odtworzyć jego życiorys, dokonując wnikliwej kwerendy w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego oraz w Państwowym Archiwum w Łodzi. Dużo cennych informacji oraz dokumentacji fotograficznej dostarczyła także sama rodzina pułkownika. W artykule zostały przedstawione losy płk. dr. Mieczysława Marxa (Marksa) od momentu jego narodzin w Brześciu nad Bugiem (29 listopada 1879 r.), poprzez okres nauki i studiów, kolejno w trakcie trwania I wojny światowej, aż po okres międzywojnia i po roku 1945. Postać płk. dr. Mieczysława Marxa (Marksa) jest ważna dla miasta Łodzi – to właśnie z nią związany był przez większość swojego życia. Pełnił ważne stanowiska wojskowe w Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi, m.in. od 18 czerwca 1930 r. był Szefem Sanitarnym przy Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi. Oprócz sprawowania stanowisk medycznych i wojskowych związany był także ze strażą pożarną. Od stycznia 1936 r. był komendantem Ochotniczej Straży Pożarnej w Łodzi. Jego losy w okresie II wojny światowej są słabiej znane, jednak wiadomo, że przebywał w Warszawie i w czasie Powstania Warszawskiego opiekował się rannymi i chorymi w szpitalu w Milanówku. W październiku 1944 r. przeniósł się do Radomia. Po wojnie powrócił do Łodzi.

Abstract: The subject of the publication is the figure of an outstanding, forgotten doctor – Mieczysław Marx (Marks). During the research, the author tried to recreate the biography as accurately as possible by conducting an in-depth search in the Central Military Archives of the Military Historical Office and the State Archives in Lodz. The colonel's family also provided a lot of valuable information and photographic documentation. The article presents the fate of colonel Mieczysław Marx (Marks) from his birth in Brzesc nad Bugiem (November 29, 1879), through the period of education and studies, successively during World War I, to the interwar period and after 1945. The figure of Col. Mieczysław Marx (Marks) is important to the city of Lodz – it was with her that he was associated for most of his life. He held important military positions in the Corps District No. IV in Lodz – From June 18, 1930 he was the Sanitary Chief at the Corps District No. IV in Lodz. In addition to performing medical and military functions, he was also affiliated with the fire department. From January 1936, he was the commander of the Volunteer Fire Department in Łódź. His fate during the Second World War is less known, but it is known that he stayed in Warsaw and during the Warsaw Uprising he looked after the wounded and sick in a hospital in Milanowek. In October 1944 he moved to Radom. After the war, he returned to Lodz.

Słowa kluczowe: Łódź, biografie, lekarz wojskowy, IV Okręg Korpusu, Mieczysław Marx.

Key words: Lodz, biography, military doctor, IV Military District, Mieczysław Marx.

DOI 10.53301/lw/151152

Praca wpłynęła do Redakcji: 07.02.2022

Zaakceptowano do druku: 20.06.2022

Autor do korespondencji:

Aleksandra Rybińska-Bielecka

Biuro Edukacji Narodowej

Instytut Pamięci Narodowej KŚZpNP Oddział w Łodzi

ul. E. Orzeszkowej 31/35, 91-479 Łódź

e-mail: aleksandra.rybinska-bielecka@ipn.gov.pl

tel.: (42) 201 46 64

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości sprawy związane z ochroną zdrowia społeczeństwa niepodległego państwa, obok konieczności uregulowania innych ważnych spraw społecznych dotyczących m.in. organizacji policji komunalnej, były jednymi z najważniejszych obszarów, w których rozpoczął działanie rząd Jędrzeja Moraczewskiego. Już od jesieni 1918 r. zaczęły formować się w agendach Wojska Polskiego struktury sanitarne. 30 października 1918 r. powołano trzy inspektoraty terytorialne, którym podporządkowano szereg małych okrę-

gów wojskowych. Sformowane struktury szybko uległy reorganizacji. Rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych z 17 listopada 1918 r. po raz pierwszy w niepodległej Polsce dokonano podziału terytorialnego na Okręgi Generalne (OGen.) [1]. Powołano następujące OGen.: nr I w Warszawie, nr II w Lublinie, nr III w Kielcach, nr IV w Łodzi i nr V w Krakowie. W Okręgu Generalnym Łódzkim (OGŁ) załączkiem wojskowej służby zdrowia był naczelny lekarz okręgu oraz podporządkowani mu lekarze poszczególnych okręgów wojskowych w Łodzi, Kaliszu,

Rycina 1. Antonina Goławska i Gustaw Jan Kazimierz Marx – rodzice Mieczysława Marxa [10].

Łowiczu i Włocławku. W styczniu 1919 r. utworzono przy Dowództwie Okręgu Generalnego Łódź (DOGŁ) [2] Dział Sanitarny, na którego czele stanął płk. lek. Jakób Arct. Rozkazem z dnia 18 sierpnia 1919 r. służba zdrowia została skoncentrowana w Oddział IX Sanitarny, na którego czele stanął szef sanitarny [2].

Rok 1921 przyniósł znaczące zmiany w Wojsku Polskim – rozpoczęła się jego demobilizacja i żmudny proces organizowania go w „systemie pokojowym”. Zlikwidowano Dowództwa Okręgów Generalnych, a w ich miejsce powołano Dowództwa Okręgu Korpusów (DOK). OGŁ został zlikwidowany 15 listopada 1921 r., a zamiast niego utworzono Okręg Korpusu nr IV Łódź [2]. Zgodnie z nową organizacją struktury dowództwa okręgu utworzono szefostwa broni i służb, w tym szefostwo sanitarne. Organizację służby zdrowia na czas pokoju ogłoszono 20 sierpnia 1921 r. Na czele łódzkiego szefostwa sanitarnego stanął szef sanitarny, który kierował całą służbą zdrowia na podległym mu terytorium [2].

W Okręgu Korpusu nr IV Łódź służyło wielu lekarzy wojskowych. Współcześnie o nich zapomniano. Głównym celem pracy jest chęć przypomnienia ich postaci i zasług. Lekarze wojskowi wchodziłi w skład korpusu osobowego służby zdrowia Wojska Polskiego obok dentystów, farmaceutów i oficerów sanitariatu. Jednak to właśnie lekarze z Okręgu Korpusu nr IV Łódź odgrywali najważ-

niejszą rolę. Była to najliczniejsza grupa, a jej członkowie zajmowali najwyższe stanowiska [3, 4].

W historiografii regionalnej pozostaje luka badawcza, związana z brakiem opracowań życiorysów wielu wybitnych lekarzy OK nr IV w Łodzi w latach 1921-1939. Posługując się metodą krytyki źródeł archiwalnych, pochodzących głównie z Centralnego Archiwum Wojskowego przy Wojskowym Biurze Historycznym oraz z Państwowego Archiwum w Łodzi, autorka stara się przybliżyć czytelnikom postać płk. dr. Mieczysława Marxa (Marksa) [5]. Dużo cennych informacji oraz dokumentacji fotograficznej dostarczyła także rodzina lekarza, za co w tym miejscu pragnę serdecznie podziękować.

Marx (Marks) Mieczysław Konstanty Alfons urodził się 29 listopada 1879 r. w Brześciu nad Bugiem [6-8]. Był synem Gustawa i Antoniny z domu Goławskiej (Ryc.1.). Gustaw Jan Kazimierz Marx był z zawodu lekarzem. Rodzina najprawdopodobniej z Brześcia nad Bugiem przeniosła się do Kowla, a następnie do Radomia. Tam Mieczysław w latach 1888-1898 uczęszczał do gimnazjum [9] (Ryc.2).

W 1898 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w 1904 r. uzyskał dyplom lekarza [7]. Prak-

Rycina 2. Rodzeństwo Marx. Od lewej stoją Julia Marx (1888-1962), Stefan Marx (1895-1945). Następnie od lewej siedzi Mieczysław Marx (1879-1953) i Kazimiera Marx (1881-1942). Władysław Marx leży (1883-1965) [10].

tykę lekarską odbywał we Lwowie i w Austrii w latach 1905-1907 [9]. Następnie przeniósł się do Zgierza, gdzie rozpoczął pracę jako miejski lekarz. Od marca 1910 r. do 1 sierpnia 1914 r. mieszkał w Łodzi, gdzie pracował jako lekarz ordynator na oddziale chirurgiczno-ginekologicznym w szpitalu Scheiblerowskim w Łodzi [9, 11].

Był dwukrotnie żonaty – najpierw z Janiną z Kocowskich, następnie z Heleną z domu Herc [8, 12]. Nie miał dzieci.

Jako oficer rezerwy przydzielony został w listopadzie 1904 r. na etat młodszego lekarza w Sztapie Głównym Atamana Wojsk Kozaków Dońskich, następnie 1 sierpnia 1914 r. powołano go do armii rosyjskiej [13]. Skierowany został do szpitala w fortecy Osowiec, gdzie pełnił funkcję starszego ordynatora oddziału chirurgicznego. We wrześniu 1914 r. podczas ataku wojsk niemieckich został ranny. Od 15 listopada 1915 r. stacjonował w Szpitalu Ewakuacyjnym nr 178 jako główny naczelny lekarz, a od 1 czerwca 1916 r. pełnił funkcję głównego naczelnego lekarza 36 Dywizji Piechoty. W marcu 1918 r. trafił z resztkami dywizji do niewoli niemieckiej, w której przebywał do 1 maja 1918 r.

Od czerwca 1918 r. do sierpnia 1919 r. był ordynatorem oddziału chirurgicznego w szpitalu miejskim w Łodzi. W listopadzie 1918 r., jako prezes łódzkiego „Sokoła”, kierował rozbrajaniem Niemców [14].

Do Wojska Polskiego przyjęty został już w randze kapitana 14 sierpnia 1919 r. [9, 12].

W czasie wojny polsko-bolszewickiej od 7 sierpnia 1919 r. przydzielony był do Departamentu Sanitarnego MSWojsk, a od 14 sierpnia 1919 r. jako chirurg do Głównego Kwatermistrzostwa Naczelnego Dowództwa Frontu Wołyńskiego w Łucku. Od 20 września 1919 r. do 18 stycznia 1920 r. przeniesiono go do rezerwy personalnej Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. W styczniu 1920 r. objął stanowisko komendanta szpitala wojskowego w Wołkowysku [15]. 1 kwietnia 1920 r. Mieczysław Marx awansował na stopień majora. W okresie od 23 października 1920 r. do 14 sierpnia 1921 r. był komendantem Szpitala Wojskowego w Łodzi [9]. Następnie został lekarzem 28. Pułku Strzelców Kaniowskich w Łodzi. Od 5 października do 17 listopada 1921 r. odbywał kurs przeszkolenia dla lekarzy wojskowych zawodowych przy Szkole Aplikacyjnej Korpusu Oficerów Sanitarnych w Warszawie, który ukończył wynikiem pozytywnym [9]. Potem został skierowany do referatu mobilizacyjno-organizacyjnego w Szefostwie Sanitarnym DOK nr IV Łódź. Stopień podpułkownika otrzymał w 1922 r., natomiast pułkownika z dniem 1 stycznia 1928 r. Od 18 czerwca 1930 r. jako szef sanitarny stał na czele Okręgu Korpusu Wojska Polskiego nr IV w Łodzi [16]. Funkcję tę sprawował do 30 czerwca 1934 r., kiedy przeszedł w stan spoczynku [17]. Pacjentów prywatnie przyjmował w Łodzi przy ul. Zagajnikowej 40 [18].

Podejmował liczne polemiki na łamach „Przeglądu Kawaleryjskiego” [19]. Zaangażowany był także w działalność w Polskim Czerwonym Krzyżu. Należał do Zarządu Okręgu Łódzkiego PCK, jako jego szef sanitarny w latach 1930-1938 [20]. Za swoją działalność społeczną odznaczono go Odznaką Honorową PCK 3 stopnia (ryc. 3.).

Rycina 3. Mieczysław Marx ok. 1938 r. [20].

Mieczysław Marx wspierał także kulturę. Był jednym z członków honorowych Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Zgierzu [21]. Ponadto udzielał się w Ochotniczej Straży Pożarnej w Łodzi. Wstąpił do niej 4 sierpnia 1906 r., a jako członek zarządu pojawia się od roku 1921 i w dostępnych dokumentach figuruje w zarządzie łódzkiej OSP do 1937 r. [22, 23]. Od stycznia 1936 r. pełnił funkcję komendanta Ochotniczej Straży Pożarnej w Łodzi [24], którą sprawował do 15 października 1938 r. Wówczas, ze względu na zły stan zdrowia, udzielono mu urlopu zdrowotnego do 1 grudnia 1938 r., który został przedłużony od 15 stycznia 1939 r. do 15 lipca 1939 r. [25]. Wymieniany jest m.in. w sprawozdaniu za rok 1927, jako członek „komisji do badania inwalidności” i członek Małej Rady Sztabowej, ponadto należał do V oddziału strażaków-ochotników. Zgodnie z odpisem protokołu Zarządu Łódzkiej Straży Ogniowej Ochotniczej z 9 listopada 1927 r., dr Mieczysław Marx vel Marks przedstawiony został do Związków Straży Pożarnych Województwa Łódzkiego do odznaczenia za wysługę 20 lat [26]. Figuruje także w sprawozdaniu tej instytucji za rok 1934, jako członek komisji leczniczej i komisji funduszu wdów i sierot po poległych strażakach [27]. Zarząd Główny Związków Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej 30 października 1937 r. odznaczył go „za zasługi na polu pożarnictwa” Srebrnym Medalem Zasługi [28].

Jego nazwisko nie występuje w kartach powołania-mobilizacyjnych Ochotniczej Straży Pożarnej dostępnych w Archiwum Państwowym w Łodzi [29]. We wrześniu 1939 r. pełnił funkcję szefa sanitarnego Ligii Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPP) w Łodzi. Wyszedłony jesienią 1939 r., zamieszkał w Warszawie, gdzie w czasie okupacji przyjmował pacjentów prywatnie. W czasie Powstania Warszawskiego opiekował się rannymi i chorymi w szpitalu w Milanówku. W październiku 1944 r. przeniósł się do Radomia [8]. Po wojnie powrócił do Łodzi, figuruje bowiem w książce adresowej Miasta Łodzi na rok 1948/1949 (Ryc. 4.) na liście lekarzy Izby Lekarskiej zamieszkałych na terenie miasta [30]. W 1946 r. podjął pracę w szpitalu Ubezpieczalni Społecznej w Łodzi. Mieszkał przy ul. Kopcińskiego 40 [31].

Zmarł 30 listopada 1953 r., został pochowany na cmentarzu ewangelicko-augsburskim przy ul. Ogrodowej w Łodzi (sektor 29_G1, rząd 9, nr grobu 23). Za służbę w woj-

Rycina 4. Mieczysław Marx (Marks), ok. 1949 r. [7].

sku został odznaczony m.in. [10]: Krzyżem św. Stanisława 3 i 2 stopnia; Krzyżem św. Anny 3 i 2 stopnia, Krzyżem św. Włodzimierza 4 stopnia, Złotym Krzyżem Zasługi [32], Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-1921 oraz Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Życiorys Mieczysława Marxa, pokazuje, że był człowiekiem pełnym pasji i zaangażowania zawodowego, a jego społeczna postawa stanowi modelowy przykład patriotycznego zaangażowania ówczesnych lekarzy wojskowych. Staraniem autorki tekstu mogiła Mieczysława Marxa (ryc. 5.), została wpisana do ewidencji grobów we-

Rycina 5. W czerwcu 2022 r. staraniami autorki, rodziny oraz Oddziałowego Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN w Łodzi udało się odrestaurować grób płk dr. med. Mieczysława Marxa.

teranów walk o wolność i niepodległość Polski Instytutu Pamięci Narodowej.

Piśmiennictwo

1. Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918 r. R1, nr 6: 54-55
2. W. Jarno, Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918-1939, Łódź 2001; 47, 89, 190
3. A. Felchner, Lekarze wojskowi armii II Rzeczypospolitej (1921-1939) [w:] Zawód lekarza na ziemiach polskich w XIX i XX w., red. B. Urbanek, Warszawa. 2009; 181-182
4. A. Felchner, Pod znakiem Eskulapa i Marsa. Służba zdrowia Wojska Polskiego (od jesieni 1918 r. do mobilizacji w 1939 r.), Oświęcim, 2016; 169-237
5. Autorka nie odnalazła „jednoznacznych dokumentów” świadczących o tym, iż Mieczysław Marx posiadał doktorat. Jednakże, w tym miejscu trzeba wyjaśnić bardzo ważną kwestię tytułów naukowych w okresie międzywojnia. Niektóre uniwersytety nadawały tytuły doktora wszech nauk lekarskich (np. Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie nadawały go aż do lat XX w. absolwentom studiów lekarskich) – zatem absolwenci wydziałów lekarskich, mimo iż nie mieli tytułu doktora w dzisiejszym rozumieniu, to takim tytułem się posługiwali. Inne uczelnie w Polsce nadawały zaś tytuł samego lekarza. W przypadku płk Mieczysława Marxa autorka powołuje się na Listę Oficerów Korpusu Sanitarnego z roku 1921, http://zbrojownia.cbw.wp.mil.pl:8080/Content/3553/0016_oficerowie_korpusu_sanitarnego.pdf, dostęp 15 III 2022: – na liście lekarzy wydaje się, że wyszczególnieni są doktorzy. Ponadto tytuł naukowy Mieczysława Marxa widnieje także na jego grobie.
6. W dokumentach okresu międzywojnia nazwisko płk. Mieczysława Marxa występuje w różnych formach – stosowano zapis Marx oraz Marks. W zdecydowanej większości pojawia się zapis przez „x” – podobnie jak na jego mogile.
7. Lista starszeństwa oficerów zawodowych Korpusu Sanitarnego, MSWojsk., Dep. San., Warszawa, 1930; 4
8. Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (CAW WBH), Teczka akt personalnych, płk. Marx Mieczysław Alfons Konstanty, 37/52/1192, Zeszyt ewidencyjny z 11 X 1949
9. CAW WBH, płk dr Marx Mieczysław, 7839, Arkusz ewidencyjno-kwalifikacyjny z 13 II 1928
10. Ze zbiorów prywatnych rodziny Marx
11. CAW WBH, płk dr Marx Mieczysław, 7839, Karta ewidencyjna
12. CAW WBH, płk dr Marx Mieczysław, 7839, Oddziałowa Ewidencja Baonu Sanitarnego nr 3, Karta ewidencyjna
13. Dziennik Rozkazów MSWojsk., 14 X 1919; 92, poz. 3424
14. CAW WBH, płk dr Marx Mieczysław, 7839, Główna Karta Ewidencyjna
15. Szpital w Wołkowysku przemianowano 1 IX 1920 r. na Szpital Ewakuacyjny nr 7
16. CAW WBH, płk dr Marx Mieczysław, 7839, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1931, b. p.
17. Dziennik Personalny MSWojsk., 7 VI 1934; 11: 145
18. Spis lekarzy województwa łódzkiego przynależnych do Izby Lekarskiej w Łódzkiej. Stan z dn. 1 VII 1931
19. M.in.: Przegląd Kawaleryjski 1933, R. 10, 3: 211-212; Przegląd Kawaleryjski, 1934; 11, 12: 758-759
20. Polski Czerwony Krzyż. Sprawozdanie Zarządu Łódzkiego za 1938 r., 1939; 8
21. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Śpiewaczego

- „Lutnia” w Zgierzu za lata 1907-1932, Wyd. Jubileuszowe, Nakładem Tow. Śpiew. „Lutnia” w Zgierzu, 1932; 23
22. Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ), Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, Spis członków Ochotniczej Straży Pożarnej w Łodzi – arkusze zbiorcze, 39/273/0/1/545, k. 13, poz. 412
  23. APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, Sprawozdanie roczne za czas 1920-1926, 1931, 39/273/0/1/66, Sprawozdanie roczne za czas od 1 I do 31 XII 1921, k. 21
  24. APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, Wycofane wykazy stanu służby [nazwiska na litery] od M do O, 39/273/0/1/548, k. 14
  25. APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, Instrukcje/Rozkazy 1-41, 39/237/0/1/50, Rozkaz nr 33, 18 I 1939; k. 117
  26. APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, 39/237/0/1/67, Sprawozdanie Łódzkiej Straży Ogniowej Ochotniczej za rok 1927; 9
  27. Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi 1934 r., 1935: 6; APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, 39/237/0/1/75, Doroczne Sprawozdanie Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi 1934/1935; 6
  28. APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, Instrukcje/Rozkazy 1-41, 39/237/0/1/50, Rozkaz nr 5, V 1938; k. 22
  29. APŁ, Łódzka Ochotnicza Straż Pożarna w Łodzi, Dział Administracyjny, Karty powołania-mobilizacyjne. Wykazy mobilizacyjne, usuwanie obywateli pochodzenia niemieckiego, 39/237/0/1/205
  30. Książka adresowa miasta Łodzi na rok 1948/9: Łódź urzędowa, społeczna, gospodarcza, 1948; 114
  31. Rocznik lekarski 1948 r., 1949; 282
  32. CAW WBH, Kolekcja Krzyża Zasługi, KZ 30-86, Marx Mieczysław z 20 XII 1930